

по-скоро неосторожно обръщение съ държавни пари. *)

Второ. Само въ много рѣдки случаи резултатитѣ отъ общи статистични наблюдения могат да бждатъ съвсемъ точни: иначе обикновено видимата имъ точностъ е чиста фикция. Проф. Вестергордъ**), напр., счита почти всѣко общо преброяване, въ по-голѣма или по-малка степенъ, за „репрезентативно“, тъй като то почти никога не обхваща всички до единъ обекти, които би трѣбвало да обхване, било поради небрежностъ отъ страна на статистическитѣ органи, или поради злата воля на наблюдаемия обектъ, или, най-сетне, поради неяснотата въ самото опредѣление на признацитѣ на обекта и неточноститѣ въ измѣрванията му.

Ето единъ примѣръ. Статистическото преброяване на земевладението въ България е обхванало въ 1897 год. само 74,137,489·5 декари отъ 96,345,500·0 декари, които представляваха тогава истинската повърхнина на България споредъ геодезичнитѣ пресмѣтания, т. е. само 76·9⁰/₁₀₀ отъ нея, а въ 1908 г. е пропуснато все още 17·2⁰/₁₀₀ отъ повърхнината на България. Главната дирекция на статистиката е нарекла тази разлика (т. е. 22,208,010·5 декари за 1897 г. и 16,520,990·2 дек. за 1908 г.) „неексплоатирана земя“, а въ действителност това е, по-скоро, земя, която по една или друга причина се е изплъзнала отъ статистичното наблюдение. Трѣбва да се уговори, че подобни случаи сж чести, дори нормални за страни като България или Русия, въ които още не е произведенъ правилень поземленъ кадастъръ. Въ повечето статистически публикации фигурира една особена графа: „неиз-

*) Не бихъ желалъ да бжда разбранъ зле. Тукъ се има предъ видъ само този педантизъмъ, който — въ стремежа си къмъ абсолютна точностъ на числата — по принципъ не иска да признае, каквито и да било неизчерпателни, приблизителни методи на статистическо наблюдение, но съвсемъ не онзи необходимъ и полезенъ педантизъмъ, който би трѣбвало да владѣе въ всѣко добре уредено статистическо бюро при събирането, разработването и публикуването на статистическитѣ сведения. Наопаки, азъ винаги съмъ изтъквалъ необходимостта отъ *честно и много внимателно отношение къмъ числата* и постоянно съмъ повтарялъ, че въ статистиката нѣма дребулии, че планътъ на статистическото наблюдение трѣбва да бжде обмисленъ до най-малкитѣ подробности, че всѣки резултатъ трѣбва да се провѣри грижливо, че тукъ не се допуска никаква небрежностъ или неточностъ и т. н.

И мога да кажа, че виждамъ една отъ голѣмитѣ заслуги на покойния Кирилъ Поповъ въ това, че той е възпиталъ тъкмо въ този духъ кадъръ отъ сътрудници въ Главната дирекция на статистиката и е създавалъ въ нея такава здрава дѣлова традиция. Само съ такъвъ апаратъ може да се наеме човѣкъ и съ въвеждането на репрезентативното изследване, което — подчертавамъ това — и както ще видимъ по-нататъкъ — *изисква при прилагането си повече точностъ, педантизъмъ и добросъвестностъ, отколкото даже изчерпателното наблюдение.*

**) H. Westergaard und H. C. Nybølle, Grundzüge der Theorie der Statistik, 2. Auflage, Jena 1928, страница 89.

вестно“, „непоказано“, „неразпредѣлено“ и др. т., а всѣки „посветенъ въ работата“ знае, че ако статистическитѣ учреждения не питаеха едно особено отрицателно отношение къмъ тая графа, то нейното съдържание би могло да бжде много по-голѣмо: количеството на нередовнитѣ, непълнитѣ, неяснитѣ и противоречиви статистически формуляри въ действителностъ, при една строга критика, се оказва често пжти много по-голѣмо, отколкото е показано въ статистическитѣ публикации. Особено голѣми сж, както се знае, непълнотитѣ и неточноститѣ въ областта на наблюденията надъ стопанскитѣ признаци, съ помощта на които се опредѣля истинската доходностъ на предприятията. Така, напр., J. S. Stamp***), като съпоставя статистикитѣ за размѣритѣ на националния доходъ въ по-главнитѣ свѣтовни държави, приема като възможна грѣшка за едни до 10⁰/₁₀₀ (Англия, Германия, за други — до 20⁰/₁₀₀ (Франция), за трети — до 30⁰/₁₀₀ (Япония), а за четвърти даже до 40⁰/₁₀₀ и повече (Канада, Италия, Испания, Австро-Унгария).

Трето. Даже и да допуснемъ, какво резултатитѣ отъ дадено произведено вече статистическо наблюдение сж абсолютно точни, все пакъ тѣ ще бждатъ точни само за оня моментъ, кога то е било произведено наблюдението. И колкото по-далечъ е моментътъ, въ който е направено наблюдението, отъ момента, въ който неговитѣ резултати фактически се прилагатъ, толкозъ по-голѣма е и разликата между тѣхъ. Като допуснемъ, че въ 12 часа презъ нощта на 31.XII.1926 г. срещу 1.I.1927 г. населението на България е било *точно* 5,483,125 души, то, даже и при такова предположение, по настоящемъ, т. е. презъ октомврий 1929 г., броятъ на това сжщото население е сигурно по-голѣмъ. Главната дирекция на статистиката по екстраполационната метода го изчислява на 5,713,200 души къмъ началото на 1929 г. и на 5,772,600 къмъ срѣдата на сжщата година. Но точно ли е това изчисление? Нали сжщата Дирекция на статистиката къмъ срѣдата на 1926 г. изчисляваше населението на България на 5,105,800 души (вж. „Месечни статистически известия“ за декемврий 1926 г.), а следъ преброяването — въ следващия брой на сжщото списание (януарий 1927 г.) е покачила тази цифра до 5,427,300, т. е. признала е направената грѣшка почти съ 6⁰/₁₀₀. Разликата между числата, разбира се, не се дължи на нѣкаква грѣшка отъ страна на Главната дирекция на статистиката, но просто на това, че всѣка екстраполация (безразлично дали е извършена механически, възъ основа на нѣкаква математическа формула, или пъкъ тъй да се каже — „окомѣрно“) е всѣкога рискована и свързана съ почти неизбѣжни грѣшки.

***) „The Wealth and Income of Chief Powers“ въ „Journal of the Royal Statistical Society“ 1919, July.